

полягає в тому, що, блокуючи усвідомлення революції, польський середній клас не може сповна скористатися її плодами.

Підсумовуючи, варто зазначити, що образ жертви зовнішніх та внутрішніх сил заважає полякам розвиватися та мати партнерські стосунки з сусідами. Приймаючи до уваги історію Польщі, зосередженість на цьому міфі є зрозумілою. Однак культивування образу жертви не дозволяє модернізувати суспільство, поставити відповідальну, самостійну особистість в центр горизонтальних зв'язків, які, власне, формують громадянське суспільство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Andrzej Leder, *Prześlona rewolucja. Ćwiczenie z logiki historycznej* Wydawnictwo «Krytyki Politycznej», Warszawa 2014, 204 s.

Олег ГРИНЧУК

*Здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Київ, Україна
Oleh.hrynchukqq@gmail.com*

АНАЛІТИКА ГЕОПОЛІТИЧНИХ ДОКТРИН У ПРАЦЯХ МАРІУША МАШКЕВИЧА

Актуальність проблеми. Важливе значення у розвитку політичної історії країн Центральної та Східної Європи початку ХХІ століття відіграють активізація аналітики геополітичного дискурсу, зокрема, окреслення позицій, актуальних для осмислення та прогнозування сучасних суспільно-політичних процесів.

Мета: висвітлити окремі аспекти аналітики геополітичного дискурсу Польщі на прикладі праць Маріуша Машкевича.

Виклад основного матеріалу. Серед основного кола історіографії у напрямку геополітичного дискурсу Польщі слід назвати праці зарубіжних, у тому числі польських, дослідників, серед них: «Reborn Poland or Reconstructed Empire?» А. Новака, «White Eagle, Red Star: The Polish–Soviet War, 1919–20» та ін. Н. Дейвіса, «Soviet-Polish Relations 1917–1921» П. Вандича, дослідження В. Єнджеєвича, А. Міцевського («Roman Dmowski», 1971), Т. Снайдера [6], Л. Павловської та Т. Павловського, Дж. Циммермана («Pilsudski: Founding Father of Modern Poland») та ін. До означеної проблематики, зокрема щодо аспектів польсько-українських відносин, зверталися вітчизняні дослідники Я. Грицак, Т. Возняк, М. Дорошко [2], Т. Зарицька, Л. Зашкільняк [3], М. Зелінський, У. Клим'юк [4], Г. Корольов, В. Репринцев, В. Сулея та ін. [1].

У рамках публікації коротко представимо науковий доробок Маріуша Машкевича – доктора гуманітарних наук (соціологія), громадського діяча, учасника опозиційного руху «Свобода і Мир» («Wolność i Pokój») (1986–1990 рр.). Впродовж 1990-2002 рр. М. Машкевич перебував на дипломатичній службі у Литві та в Білорусі, був радником Прем'єр-міністра Республіки Польща з питань східної політики, віце-директором Східного департаменту МЗС РП (2007 р.). М. Машкевич працював науковим співробітником Інституту релігієзнавства Ягеллонського університету, з 2007 р. – як професор кафедри європеїстики Університету імені кардинала Стефана Вишинського [5]. Здобутки наукової діяльності представлені, зокрема, низкою монографій [5; 8 – 11].

Значний інтерес дослідників сучасних суспільно-політичних процесів викликає праця М. Машкевича «Східна політика у XX – на початку XXI ст.: концепції та інтерпретації» (український переклад 2015 р.) [5], яка включає розділи «Нарис найважливіших ідей і концепцій, які стосуються польської східної політики» та «Інтерпретації і контексти польської східної політики в українських публікаціях».

У першому розділі виокремлені наступні напрямки: «Ягеллонська течія» («Федераційна концепція», «Міжмор'я» versus «Mitteleuropa»?», «Федералізм крайовців», «Колоніальна концепція»); «Пястівська течія» («Неопанславизм у більшовицькій інтерпретації», «Концепція безатомної сфери»); «Євроатлантична течія» («Східні» концепції у середовищах демократичної опозиції 1970–1980-х рр.), «Конфедерація незалежної Польщі – ідея «Міжмор'я», «Ініціативи, пов'язані з «Міжмор'ям» і «федераціонізмом»/«федералізмом»); «Між «фінляндизацією» і принципом «двох доріг»; «Східне партнерство як гра у польську безпеку» [5].

Так, співставляючи геополітичні доктрини Р. Дмовського і Ю. Пілсудського з погляду історичної ретроспективи, М. Машкевич характеризує спільне в позиціях лідерів (прагнення «вивести із забуття польську справу», зміцнити відроджену Польщу, оскільки «...без військової і політичної діяльності Ю. Пілсудського та дипломатичних заходів Р. Дмовського важко уявити собі утворення Другої Речі Посполитої»), називає їх «батьками практичної «політики непослідовності» (особливо напередодні Другої світової війни, що серед інших помилок польської політики призвело до поразки Другої Речі Посполитої) [5, с. 64].

М. Машкевич констатує, що геополітичні доктрини Р. Дмовського і Ю. Пілсудського «можуть викликати як гордість, так і сором. Одна – з огляду на те, що дуже легко асоціюється з імперсько-фашистською традицією, друга – з причин суто теоретичного характеру, оскільки ніколи так і не була

реалізована, а спроби її втілення у життя стали символом неефективності чи навіть мрійництва» [5, с. 58].

Однак, М. Машкевич пише про некоректність різкого протиставлення цих концепцій, «спрощення» картини політичного дискурсу без врахування різновидів «федераційних ідей» в Другій Речі Посполитій, непослідовних кроків табору Ю. Пілсудського, «санаційної політики» щодо національних меншин, ідей панславізму «народної Польщі», ягеллонської концепції Є. Гедройця та ін. [5, с. 44].

В рамках публікації наведемо рядки із висновків автора щодо другого розділу, зокрема, того як «геополітичні та регіональні чинники гальмують перебіг польсько-українського діалогу». М. Машкевич зазначає: «Порівняння впливів Польщі та Росії на Україну дратівливе заняття для автора з Варшави. Автори визнають, що Варшава має свої геополітичні амбіції і це усвідомлюється в Києві. Ці амбіції переплітаються із прихованим або явним польсько-російським суперництвом. ... У цьому відношенні (як і під кутом зору культурних впливів) Росія має в Україні велетенську перевагу над Польщею» [5, с. 291].

Автор підкреслює: «...ідентичністю сучасної Польщі є її громадянське і європейське обличчя. Наше відчуття безпеки пов'язане з активною європейською політикою. ... Отже, схоже на те, що успіх польської східної політики щодо України буде постійно визначатися у просторі «між безпекою і ідентичністю» [5, с. 292].

Прогностичною стала теза М. Машкевича, що «...2014 р., напевно, багато чого змінить у цьому питанні. Але з'являється інша небезпека, і постає питання: чи зможе Польща бути для України гідним довіри партнером і відповідальним сусідом, не стаючи при цьому в позу дотеперішнього московського суверена?» [5, с. 291].

У передмові до українського видання монографії М. Дорошко відзначає цінність аналітичних розвідок М. Машкевича, зокрема щодо співвідношення категорій «безпека» та «ідентичність» в контексті державних інтересів. Так, М. Дорошко пише, що автор, слідом за Кеннетом Вольтцем, підкреслює проблему «...виникнення дисбалансу між безпекою та ідентичністю» [2, с. 292], що часто провокує початок конфліктів, таким чином, виступаючи «чинником анархії» у динаміці міжнародних відносин [2, с. 292].

М. Дорошко підкреслює, що «...напруженою між безпекою та ідентичністю, спровокованою в Україні чинником російського впливу та пов'язаного з ним понад 300-літнього перебування України в геополітичному силовому полі Росії, значною мірою можна пояснити проросійський сепаратизм на сході України та причини російської воєнної агресії проти України» [5, с. 8].

Прогностичним є узагальнення М. Дорошка, що із застосуванням методу історичних аналогій, співставивши геополітичне положення Другої Речі Посполитої поміж тоталітарними СРСР і Німеччиною та геополітичну ситуацію України між авторитарною Росією та демократичною Європою, «... слідом за Машкевичем можемо констатувати, що «історики таку ситуацію оцінюють як геополітичний стигмат», відтак можна говорити про неминучість конфлікту між РФ і Заходом щодо України» [2, с. 9].

М. Дорошко підкреслив актуальність і цінність польського політичного досвіду для українського політикуму, зазначив про актуальність розробки «східної політики» щодо Росії, основою якої повинен стати, на думку дослідника, «український державний інтерес і патріотизм».

Висновки. Отже, тематика аналітики геополітичних дискурсів, виокремлення прогностичних тенденцій та ін. були і залишаються важливим напрямком для української політичної та історичної думки, що значно актуалізується у час воєнних викликів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексієвєць Л.М., Гринчук О.О. Геополітичні доктрини Юзефа Пілсудського та Романа Дмовського // *Вісник науки та освіти*. № 11 (29) /2024. С. 1837–1849.
2. Дорошко М. Безпека та ідентичність як основи національної державності /Машкевич Маріуш. Східна політика у XX – на початку XXI ст.: концепції та інтерпретації / Маріуш Машкевич; переклад з польської. К. : Ніка-Центр, 2015. С. 7– 9.
3. Зашкільняк Л.О., Крикун М.Г. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів /Л.О. Зашкільняк, М.Г. Крикун. Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2002. 752 с.
4. Клим'юк У.Б. Р. Дмовський і Ю. Пілсудський: порівняльна характеристика політичної діяльності /У.Б. Клим'юк // *Гілея. Наук. вісник: зб. наук. праць* /Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, Українська АН. К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. Вип. 49 (№ 7). С. 65–70.
5. Машкевич М. Східна політика у XX – на початку XXI ст.: концепції та інтерпретації / Маріуш Машкевич; пер. з польськ. К. : Ніка-Центр, 2015. 312 с.
6. Снайдер Т. Перетворення націй. Польща, Україна, Литва, Білорусь 1569–1999. / Т. Снайдер. К.: Дух і Літера, 2012. 464 с.
7. Суля В. Юзеф Пілсудський. К.: Дух і літера, 2018. 528 с.
8. Maszkiewicz M. Mistyka i rewolucja. Aleksander Wwiedeński i jego koncepcja roli cerkwi w państwie komunistycznym. Kraków, 1995.
9. Maszkiewicz M. Biatoruś – zespół ukrytego paradoksu. Warszawa-Kraków POU, 2008.
10. Maszkiewicz M. Nasz patriotyzm – ich szowinizm. Rozmowa z Vytautasem Landsbergisem. Toruń, 2011.
11. Maszkiewicz M. Między bezpieczeństwem a tożsamością. Wrocław, KEW, 2013.